36988

Kako ćemo iz zla u dobro.

Prijateljska rieč hrvatskom seljaku.

V Ljubljani.

Natisnila Katoliška tiskarna.

1903.

36988

030041412

Ne da se više živjeti.

„Ne, više se ne može živjeti!“ Tako čujemo na sve strane, kamo se ganemo i okrenemo: „ne može se, pa ne može više živjeti.“ I nije čudo, da tako govori naš narod. Ta nema već gotovo sela, gdje ne bi golotinja zijala na sve strane, gdje ne bi bilo glada i drugoga jada. Velika i bogata njekada sela opustjela a narod se odselio u Ameriku. A tko će reći, da je to od objesti; tko još danas može kazati, da našem narodu nije zlo? Da, zlo je, da ne može biti gore i to zlo nije od jučer, već se vuče kroz godine i godine, da nam je narod gotovo iznemogao.... Nije čudo, da su mnogi već zdvojili, te govore, da nam je propasti. No tomu nije tako.

Istina je, da se nama borit treba proti većem zlu, nego su se naši stari, koji su doduše natapali zemlju svojom krvi, lamali mačeve sjekuć neprijateljske glave, da obrane sebe i svoje ognjište. Njima je nad glavom gorio krov, nama ruše već i temelje našoj kući; od neprijateljskih kopita im se tresla pod nogama zemlja, a nama na našu rodnu grudu dolazi tudjinac svojim plugom i svojom trgovinom. No kako oni nisu ni uzmakli ni podlegli, ne smijemo ni mi djeca njihova sramotno bježati pred svojim zlom, ne smijemo dopustiti, da narod na vlastitom ognjištu skapava.

Znam, reći ćete: „Nije ni u nama zamrla još djedovska krv, još je čist naš obraz, ne damo se ni

mi; al ne će biti ništa bez krvavih gaća, t. j. dok se sviet ne digne...

Tako vi mislite, al zapamtite, da to ne valja. Vi sami vidite i znate, da je pamet i pravo jače od sile i ako ne koristi glavom lupati o zid, da koristi ustrajno kucati na vrata pravice. Reći ćete sada: pa što nam je činiti, da nam se otvore vrata k pravici?

To vam se ne da reći onako u dvie reči, nego treba puno toga razložiti. Nego jedno ćemo ponovti, a to je, da vam danas u svietu vriedi više od oštre i tvrde sablje bistra i stalna pamet, više od jake ruke sviest i znanje. Sviest je pak ona spoznaja u čovjeku, koja mu govori, da je diete Božje, a znanje je ona moć, koja iz zemlje vadi kruh, iz mora bogatstvo.

A vidite, cio se sviet oko nas drugačije obraća, pa ćemo se morati i mi jednom pravo obrnuti, da nas uviek ne bije baš svako zlo. Ta i sami vidite, kako nam se tudjin namiče sve bez sile; kako se tudjin na našem lako i dobro udomi, dok naš narod strada ili sa svoga bježi.

Da se tomu pomogne, treba dobro otvoriti oči, svu pamet skupiti i ljudski se posla primiti. Sigurno nema takvoga našega čovjeka, koji ne bi želio, da nauči, kako nam valja raditi, kako živjeti, da nam osvanu ljepši dani.

Evo vam zato ove knjižice, da vas o svem tom malo uputi. Ne ćete istina, tu svega naći, što vam treba, ne da se to reći najedanput. I sami znate i osjećate, da naše zlo nije maleno, nego da se na sve strane raširilo i duboko ukorenilo, te je kako bi pjesma kazala i samom dragom Bogu dodijalo slušati naše jade i nevolje. Zato treba početi po malo, treba pomoći bar tamo, gdje se može. Ako narod u jednoj stvari progleda, vjerujte, da će se lakše pomoći i u svem drugom.

Ovdje ćemo razložiti jedno naše veliko zlo i onda pokazati liek tomu zlu. A da vam bude sve

to jasnije, spomenut ćemo u kratko našu prošlost. Istina, da viek ne koristi spominjati i hvaliti stara vremena, to je dapače štetno, ako se starinom ponosimo skrštenih ruku ili ako nad njom jadikujemo poniknute glave; ali je živa istina i to, da čovjek ne baštini od svojih pradjedova samo tielo i imetak, nego i nauk u mnogoj stvari, pa zato narodna poslovica i veli: Kakvo drvo takakav klin; kakav otac takav sin. Dobro je dakle i potrebno, da se u svakom važnom poslu ogledamo i na starinu, dakako tako pamet bude bistrija i stalnija, volja jača i vjera u budućnost sigurna. Samo onaj narod ima sigurnu, veliku budućnost, koji je već imao veliku prošlost, kao što samo onako drvo može imati visoku i granatu krošnju, koje ima duboko korien.

Hrvati, svoji k svojim.

Vi znate, da ima osim nas Hrvata i Srba, s kojima smo jedan narod s dva imena a s jednim prezimenom: jedni smo i drugi Slaveni, ima oko nas još i drugih naroda, koji su nam toliko tudji koliko ne razumiemo njihova jezika To primjerice Madžari i onda Niemci i Talijani. Osim tih trih naroda ima oko nas i takovog svieta, s kojim se svaki nas može na svojem jeziku sporazumjeti, ako i ne govore jednako s nama. Tako se možete svi sporazumjeti sa Slovencem (Kranjcem, Štajercem) i Bugarinom, malo teže sa Čehom, Slovakom, Poljakom i Rusom. To znači, da smo si i po jeziku blizu, da smo si srodni. I u istinu mi smo jedna krv, jedno pleme i to slavensko. Svi skupa zovemo se liepim imenom Slaveni ili Sloveni. Znate, da krv nije voda, svoj svoga mora ne samo poznati nego i voljeti — tako se moramo i mi Slaveni ne samo medju sobom poznati, nego se moramo i bratski voljeti, poma-

gati. To vam spominjem zato, jer naš sviet jedan drugoga premalo pozna i premalo voli, dapače ima nas i takovih, koji se mrzimo, a svoji smo. To je naše veliko zlo, a i preg Bogom griehota.

Hrvati i njihovi susjedi.

Ovo veliko slavensko pleme živjelo je od pamtivieka u današnjoj Ruskoj i današnjoj galičkoj Poljskoj (tamo oko Krakova na Visli). Od onuda su se prostrli malo na zapad u današnju Njemačku i na jug daleko preko Dunava sve do triju mora. Medju tim južnim Slavenima jedni su se zvali Hrvati, koji su svoju domovinu nazvali Hrvatskom. Kad su Hrvati došli u ove krajeve, našli su tu pola divlji narod Avare, s kojima su se dugo borili, dok su ih potukli ili protjerali. Hrvati su si odmah dakako počeli uredjivati svoje obćine i župe sa županom na čelu. Došla i donjih sv. vjera Isusova, koju su mnogi odmah rado prigrlili, to više sto su im ju kasnije naviještala sv. braća Ciril i Metod narodnim razumljivim jezikom. Sve je liepo napredovalo i Hrvati su postajali sve jači.

To je bilo osobito onda, kad su se župe ujedinile u dvie velike i glavne banovine: u posavsku i dalmatinsku Hrvatsku. U to vrieme bila je Hrvatska ne samo ona zemlja, koja se danas zove banskom Hrvatskom, nego je amo spadala sva zemlja od Drave i Dunava do mora, t j. Dalmacija s Istrom i veliki dio današnje Bosne i Hercegovine.

Kad su si Hrvati tako uredili svoju narodnu državu, vladu i upravu, morali su se braniti od svojih susjeda. S istoka prietili su im Grci s glavnim gradom Carigradom, a sa zapada Franci (jedno pleme današnjih Niemaca ili Švaba), pak uz njih prkosili lukavi Latini, napose Mletčani iz grada Mlétaka ili Venecije. I Grci i Franci bili su od nas

vičniji ratovanju, a i napredniji od nas u politici, pa su zato Hrvati morali neko vrieme podnositi gospodstvo sad Franka sad Grka. Ne dosta brzo oslobodiše se i jednih i drugih te postaše svoji na svom — slobodan narod u slobodnoj domovini. Tomu sad ima više od hiljadu godina. Nekako u to vrieme odrekli su carigradski Grci poslušnost rimskom papi i osnovali svoju crkvu grčko-istočnu, koju su nazvali pravoslavnom ili pravovjernom i koju drže katolićkom, kao što je katolička i rimska crkva. Uz Grke su pristali i mnogi Slaveni naročito Rusi, Bugari i Srbi pa i dio Hrvata. No ti se Hrvati s vremenom povratiše u rimokatoličku crkvu i priznali sv. oca papu svojom glavom te je danas samo malo Hrvata u grko-istoćnoj crkvi. To se dogodilo osobito pod banom Branimirom, za kojega je došlo u Hrvatske krajeve mnogo svećenika, koji su sv. misu služili narodnim jezikom a ne latinskim. Narodni jezik uveli su v crkvu kako već spomenusmo slavenski apostoli sv. braća Ciril i Metod, koji su pokrstili najviše slavenskog svieta. No kasnije su naši neprijatelji svagdje uništivali slavenski jezik u crkvi te se on sačuvao u svim primorskim biskupijama od Trsta do Kotora, gdje više gdje manje.

Hrvati i nadošli Madžari.

Poslije smrti bana Branimira došao je u blizinu Hrvata novi neprijatelj na sjeveru. Bili su to Madžari, koji su provaljivali na svojim konjima u čoporima i zadavali strah i trepet kršćanskem svietu. Došli su već i do hrvatske granice i zadavali silu jada Hrvatima u Podravini, a bojat se bilo, da će provalit i dalje u Posavinu. Na to se podigne junački i mladi ban dalmatinske Hrvatske — **Tomi-**

slav, sjedini svoju vojsku s vojskom posavske Hrvatske i potuće tako Madžare, da se više nisu usudili prelaziti preko Drave.

Hrvatska postaje kraljevinom.

Poslije toga izabere i posavska Hrvatska Tomislava svojim banom, koji sjedini obje banovine u državu Hrvatsku Sad mu je moć na toliko narasla, da se mogao proglasiti kraljem. Sam sv. otac papa poslav mu krunu, kojom se uz veliko slavlje okrunio na Duvanjskom polju u današnjoj jugozapadnoj Bosni, koja se poslije zvala turska Hrvatska. Bilo je to god. 924., dakle po prilici prije hiljadu godina.

U brzo je narasla moć i slava hrvatskog kralja i njegovog kraljevstva. Imao je silnu vojsku na kopnu i na moru, a što je još glavnije: u Hrvatskoj je državi u to doba vladala pravica, mir i zadovoljstvo, dapače podizale se već i škole a bila se podigla i trgovina.

I poslije Tomislava vladali su sve domaći kraljevi jedno dviesto godina i čuvali svoju djedovinu kako je već koji umio. Za kralja Držislava morali su i lukavi i jaki Mletčani plaćati Hrvatima danak za plovidbu po moru, dok se nisu tomu oteli s grčkom pomoći. Za kralja Krešimira pozvali su Madžari u pomoć Hrvate proti Niemcu. Hrvati im u istinu priskoče u pomoć i potuku Niemce. To je bilo prvo prijateljstvo Hrvata s Madžarima.

No od svih kraljeva poslije Tomislava najslavniji je bio kralj Petar I. Krešimir (vladao od 1038 do 1073 god.). Za nekih prijašnih kraljeva bilo se kraljestvo Hrvatsko malo razklimalo što od vanjskih navala, što od nutarnjih nemira. Nekoji su krajevi odpali od kralja, kao n. p. dalmatinski gradovi, u kojima su vladala latinska gospoda. Petar Krešimir skupio je opet sve hrvatske zemlje pod

svoju krunu i obnovio hrvatsko kraljevstvo. Bio je i on silan na kopnu i na moru i za njega je vladao u našoj domovini mir i red, ali pravoga zadovoljstva više nije bilo, jer većina hrvatske gospode poče latinski govoriti i tudjinski se odievati preziruć narodni jezik i narodne običaje i hoteći nad hrvatskim narodom onako gospodariti, kako su nad svojim narodom gospodarili gospoda latinska i njemačka. I tako je za najvećega hrvatskoga kralja počela naša najveća narodna nesreća, da naime rodjeni Hrvati čim se malo iškolaju i nešto više popnu, prigrle tudji jezik i tudje običaje, da do potrebe pristanu uz tudju vlast i silu protiv narodnoj pravici i slobodi. K tomu su još rodjeni Latini pravili velike smutnje u Hrvatskoj. Iztjeraše nam hrvatsku rieć iz crkve, odlučivahu pače tko će biti kralj. To je narod teško podnašao, te se je na koncu pobunio proti svomu kralju Zvonimiru, koji se uz to bio oženio s Madžaricom Jelenom, sestrom madžarskog kralja Ladislava.

Prva hrvatska nagodba s Madžarima.

Poslije smrti kralja Zvonimira, za kojega priča veli, da ga je narod ubio, nije bilo odmah kralja, jer on nije imao djece, a Hrvati se nisu mogli slažiti, da izmedju sebe biraju kralja. Svaki je velikaš htio biti kraljem i tražio si pristaša, ali nije mogao drugih velikaša nadvladati. Na to dodje s vojskom ugarski kralj Ladislav i pišu neki, da je vojskom prodro sve do Save. On si je prisvajao hrvatsku krunu po svojoj sestri ženi zadnjega kralja Zvonimira. No Hrvati se u skranjoj nevolji slože i odbiju Madžare. Kad je poslije njega došao na priestolje ugarsko Koloman povede i on vojsku na Hrvatsku, u kojoj još nije bilo kralja a ni mira. Ali se začudi, kad

ugleda na Dravi veliku hrvatsku vojsku. Hrvati se opet složiše, da odbiju neprijatelja. Sad je Koloman uvidio, da silom ne će u Hrvatskoj ništa postići, pokuša zato, da se s Hrvatima nagodi. Preko svojih poslanika proruči Hrvatima, neka ga prime za svoga kralja a on da će štititi i braniti Hrvatsku i da Hrvat ne će njemu plaćat nikakva danka. To je bila prva nagodba medju Hrvatima i Madžarima. U ime Hrvata pogadjalo se 12 velikaša, koji su se već bili otudjili od svoga naroda, te su i tu prvu nagodbu s kraljem Kolomanom napisali latinski. Kod te nagodbe glavno je to, da su ju hrvatski velikaši sklopili s ugarskim kraljem a ne s ugarskim velikašima, za to je kralj Koloman morao priseći na tu nagodbu prije nego su ga naši velikaši okrunili hrvatskom krunom, a okrunili so ga u Stolnom Biogradu na moru izpod današnjega Zadra.

Ti su velikaši bili prvi hrvatski Madžaroni. Proti njima je ustao jedan ban, po imanu Petar Svačić, koji je na te prve madžarone ustao s oružjem u ruci te je u boju i poginuo na gori izmedju Une i Kupe, koja se po njemu i danas zove „Petrova gora".

Njekoji pisci pripoviedaju, da se ban Svačić bio proglasio kraljem a madžarski učenjaci tvrde, da je Koloman oružjem osvojio čitavu Hrvstsku od Dunava do mora i da Hrvatska od toga vremena po pravu jačega spada pod Ugarsku.

To dakako nije istina, pa mi Hrvati makar nas i boli, što oni hrvatski velikaši nisu izmedju sebe izabrali kralja i što su možda baš oni ubili Svačića, moramo im priznati ipak tu zaslugu, da nisu ni sebe ni svoje domovine Madžarima prodali. Oni su dapače metnuli u ugovor i to, da u Hrvatskoj ne smije stanovati ni jedan Madžar, iz česa se vidi, da su se pokorili samo madžarskemu kralju, a nipošto madžarskomu narodu. Ipak je njihova pogrieška bila tako velika, da mi radi nje još danas trpimo.

* * *

U ono vrieme nije još bilo ni narodnih knjiga i novina kao danas, jer nije bilo štampe, narodi nisu imali svojih glavnih gradova, kakao je danas za Hrvate Zagreb, a za Madžare Pešta, dapače mi Hrvati nismo imali ni svoga pravoga nadbiskupa, jer je nadbiskup u Spljetu bio ljuti latinaš, nepomirljivi protivnik slavenskog jezika u crkvi, te sva narodna snaga i ufanje bijaše u kralju. Sad je taj kralj bio Madžar, koji je daleko izvan Hrvatske živio, te nije nas Hrvata ni poznao ni ljubio. Sva je sreća, što su hrvatski velikaši bili za onda još tako jaki, da se novi kralj ufao postaviti za bana samo svoga sina i to obično najstarijega, kamu je još dao naslov „mladi kralj", samo da ga Hrvati bolje poštuju. Da nam je onda za bana došao kakav madžarski kusar, bili bi ga hrvatski velikaši na sablje raznesli, toliko su još do sebe i do Hrvatske držali ti prvi naši madžaroni.

Hrvati pod kraljevima tudje krvi.

Drugo su Ugri a drugo Madžari.

Ovdje najprije zapamtite ovo: Drugo su Ugri ili kako Kačić pjeva: Ugričići a drugo Madžari. Ugri su svi stanovnici u Ugrskoj tamo od Drave do Karpata, a to su Madžari, kojih po madžarskom računu sa Židovima danas ima 8 i pol milijuna, pak onda Rumunji, kojih ima preko 3 milijuna, Sloveni, kojih je još nešto više, i Nemci, kojih ima preko 2 mil. Medju ugarskim Slavenima ima najviše Slovaka, naime preko 2 milijuna, onda Srba, Hrvata i Slovenaca oko jedan milijun i napokom Rusa ili Rušnjaka oko pol milijuna. Svi ti narodi zovu zemlju, u kojoj stanuju, Ugrskom, a Madžari ju zovu Madžarskom. Madžari dapače tvrde, da je svaki čovjek, koji se u Ugarskoj ili po njihovom u Madžarskoj rodi, Madžar, makar mu je materinski jezik hrvatski, slovački, ruski, ru-

munjski ili njemački. Ali to tvrde Madžari istom od g od. 1848., a u ono doba, o kom se ovdje govori i madžarski, su velikaši govorili i pisali, koji su znali, latinski, a kasnije još i hrvatski i slovački. Madžarskim jezikom nisu se dugo pisale knjige, pak smo mi Hrvati imali na svom narodnom jeziku već najljepše pjesme i pripovietke, pak zakonike i druge dokumente, dok su madžarski velikaši samo sa prostim narodom govorili madžarski. Na našu štetu i sramotu su taj običaj brzo poprimila i naša hrvatska gospoda, pa nam je i u toj stvari naš savez s Ugarskom samo škodio.

Habsburška monarkija.

Ali nemojte misliti, da su svi naši kraljevi od onda pa do danes bili Madžari. Nisu nipošto. Madž arska je kraljevska loza izumrla već za 200 godina (t. j. 1301.), a onda su iza toga vladali Ugarskom i Hrvatskom kraljevi sad iz ove, sad iz one tudje familije i to opet preko 200 god. Napokom su si Hrvati, a za njima i Madžari i drugi Ugri izabrali za kralja nadvojvodu Ferdinanda iz njemačke kuće „Habsburg", koja od onda (t. j. od 1527) pa sve do danas vlada Češkom, Ugarskom i Hrvatskom i drugim nekim zemljama. Te zemlje nemaju do danas jednoga imena, te se Hrvatska i Ugarska zovu još drugim imenom: zemlje krune sv. Stjepana; a Češka, Kranjska, Štajerska itd. zovu se još većim naslovom: Kraljevine i zemlje zastupane na carevinskom vieću. Ljudi, koji ne znadu zakona, ili ne mare zanj, zovu u kratko sve te zemlje: Austro-ugarska monarkija, a su nekoji još gori zovu ih dapače samo Austria. Pametni ljudi pako vele svim tim zemljama: habsburška monarkija, dok se ne uzakoni jaš zgodnije ime.

Naročito se nobičajilo, dakako krivo proti zakonu, da se „kraljevine i zemlje, zastupane na „carevinskom vieću“, zovu njemački Esteraih (piše se Oesterreich) ili Austria, a to znači iztočno carstvo. To je carstvo iztočno za Niemce i ima od god. 1867 svoj veliki sabor i svoju glavnu vladu u Beču, ali osim toga još su mali sabori i male vlade u Zlatnom Pragu, u Lavovu, u Ljubljani, u Trstu, u Zadru itd.

U Zlatnom je Pragu sabor kraljevine Češke, kojoj još spada Moravska i Šleska i koja se danas bori zato, da dobije takav sabor i takvu vladu, kakvu su postigli Madžari i kakvu je Česima obećao sadašnji car i kralj Franjo Josip I. u glasovitom svom pismu od 12. rujna 1871., kad je obečao, da će se u Zlatnom Pragu okruniti krunam sv. Većeslava i povratiti Češkoj sva stara prava, koja ne propadoše, jer ne mogu propasti. To bi se već bilo i dogodilo, da se tomu ne protive bečki, štajerski i drugi Niemci, koji su se pogodili s madžarskom gospodom, te su si godine 1867 cielu carevinu podielili tako, da u jednoj polovini vladaju Madžari a u drugoj Niemci. Kod te diobe na dvoje, koja se zove dualizam (od rieči „duo“ što znači „dva“), najgore smo prošli mi Hrvati, jer je dalmatinska Hrvatska ostala pod Bečom, makar se u hrvatsko-ugarskoj nagodbi — o kojoj ćemo još govoriti — odredjuje, da Dalmacija spada k banskoj Hrvatskoj. Čitava habsburška monarkija (carevina) ima danas oko 43 milijuna stanovnika. Od toga ima Slavena preko polovice, naime 23 milijuna i to Čeha i Slovaka oko 9 milijuna, galičkih Rusa i galičkih Poljaka nešto manje (jednih i drugih nekako na pol) a nas Hrvata do 3 milijuna, a sa Srbima i Slovencima preko 5 milijuna. Sa Srbima i Hrvatima u Bosni i Hercegovini ima našega naroda, t. j. nas Hrvata pak Srba i Slovenaca danas u habsburgskoj monarkiji do

7 milijuna, t. j. više nego što ima pravih Madžara bez pomadžarenih Židova, Slovaka itd. Niemaca ima pod bečkom vladom samo oko 9 milijuna, a Slavena gotovo još jedanput toliko, pa su ipak u bečkom saboru Niemci gospodari.

Ali vratimo se opet k staroj našoj povjesti.

Hrvatska pod Habsburgoveima i dolazak Turaka.

Ne bismo bili tako brzo gotovi, kad bismo htjeli nabrojiti i opisati sve kraljeve, koji su sada vladali nad Hrvatskom iz doma Habsburgova, pa ćemo zato spomenuti samo glavno i što je za nas važno.

Prvi dani Hrvatske pod kraljem habsburgovcem bili su teški. Hrvati makar nesložni bili su ipak još jaki i bogati, a Ugarska nas je trebala svaki čas. No zlo je nastalo već naskoro, zato što su se domaći hrvatski velikaši a i tudjinci, koji k nama dodjoše, medju sobom tukli i krvarili, a seljački narod sve više pritiskali, tlačili. Najveće naše zlo bijahu Turci, koji su nam od 15 stoljeća zadavali sto jada i s kojim smo se krvarili malo ne do jučer.

I u ratovima proti Turcima proslavili su se Hrvati silno, tako, da im je sav sviet priznao, da su živi zid krščanstva. Dosta je spomenuti ime glasovitog junaka Nikole Jurišića, koji je u tvrdjavici Kiseku, tamo preko Drave dalje od Pečuha zaustavio tursku vojsku od 200 tisuća vojnika. A tko ne zna za veliko junačtvo bana Nikole Zrinjskoga i njegove čete takodjer u Sigetu; u Ugarskoj premo štajerskoj granici. Tko ne zna za toliko još drugih junaka, koje narod spominje i pjeva. Kako se već iz toga vidi, branili smo mi Hrvati i njemački Beč od Turčina, dok je gotovo sva slavonska Hrvatska i velik

dio današnje Dalmacije, pa čitava Bosna i Hercegovina stenjala pod osmanskom sabljom, koja je prodrla i do samoga Siska, kraj kojega sagradiše Osmanlije tvrdjavu Petrinju.

Ali gle, prevarili smo se: Petrinju je sagradio naš čovjek bosanac Hasan paša, pa se od toga vremena s pravim Turcima, osmanlijama i nismo tukli, nego smo se najviše krvarili s bosanskom i hercegovačkom braćom turske vjere; te je pravo čudo, da nismo u tri stotine godine toga klanja ili sasvim podivljali ili se posvema zatrli.

Još treba spomenuti i to, da su iz vladarske kuće habsburgove Niemci sebi birali cara, pa je tako od 1527 godine sve do god. 1804., kad je car Napoleon Niemce pokario, hrvatskim kraljem bio njemački car.

Tridesetgodišnji rat.

U tom starom njemačkom carstvu, koje je napokom veliki Napoleon raztepao, vazda je bilo rata i krvi kao u Turskoj. Hrvati su dakako uviek vojevali na strani carevoj, pa su u jednom ratu, koji je trajao 30 godina, i u kom su se bili pograbili i Niemci i Francuzi, i Rusi, i Švedi i Anglezi, naši Hrvati počinili prava čudesa junačtva, ali nam to još do danas škodi, jer taj tridesetgodišnji rat nije bio rat za slobodu, nego je to bilo razbojništvo i mrcvarenje tobože radi vjere, a strašno je, da je u tom mrcvarenju gotovo propao slavni narod češki, koji je prije toga bio na čelu svakoga napredka i svake slobode.

Seljačke bune i urota.

Naravski, da je seljački sviet od tolikog ratovanja puno patil i to ne samo od neprijatelja, nego i od onih, koji bi ga morali braniti, dapače od same

domaće gospode. I kad je bilo toga zla toliko, da se više ni snositi nije dalo, digao se narod na svoju gospodu i tako počeše seljačke bune.

Najveća je bila buna pod Matijom Gubcem u Zagorju god. 1575 za cara i kralja Maksimilijana II. Naša domaća i tudja velika gospoda osilila su i izvojevala si veliku vlast od slabih i nemoćnih vladara. Cesari to gledali priekim okom pa su nastojali tu njihovu vlast stegnuti. No u tom su išli predaleko, tako, da su njemački generali imali kod nas veću moć, nego hrvatski velikaši i hrvatski ban. Zato su se hrvatski pa i neki ugarski velikaši htjeli odcjepiti od Beča prije 200 god. po prilici. No njemački je car a hrvatski, češki i ugarski kralj Leopold za tu urotu doznao i dao glaone urotnike pogubiti medju njima i naše najveće sa onda junake i najbogatije velikaše Petra Zrinskoga, praunuka onog sigetskog junaka i Krstu Frankopana, sav im je rod zatro a imanje prisvojio. To je bio veliki udarac za Hrvatsku za to, jer su baš ta dva velikaša bila stupila na pravi put, te su počeli pisati i govoriti medju gospodom hrvatski, a Petrova žena i Frankopanova sestra Katarina, baš kad joj je muž bio hrvatski ban, napisala je prvi hrvatski molitvenik, čim je pokazala, da je prava narodna banica. Kad poginuše ta dva junaka, nije bilo više u Hrvatskoj ni jednega velikaša narodnjaka, jer su susjedni grofovi i plemenitaši pristali uz Švabe, a drugi uz Madžare, a Hrvatsku su svoju domovinu samo toliko branili, koliko je bilo za njihovu korist. Svi su dakako govorili u saboru latinski a i zakone su latinski pisali i tak je sad hrvatski jezik bio iztjeran ne samo iz Božjih hramova nego i iz gospodskih dvorova. Sva silna imanja Zrinjskih i Frankopana na primer čitavo Medjimurje, bečki je dvor zaplenio i medju kojekakove Švabe kasnije razdielio.

Druga hrvatska nagodba s Madžarima.

Kroz cielo ovo dobo vriedila je za Hrvatsku ona prva nagodba s ugarskim kraljem, po kojoj Madžari kod nas nisu imali nikakog prava, te je Hrvatska i dalje ostala posve svoja. No kasnije su Hrvati počeli popustati Madžarima, jer su tudja gospoda poplavila zemlju a narod se bunio proti nemilosrdju gospode, koju je počeo kralj zvati na red, a naši velikaši počine na to još veće zlo. Da se obrane od Beča prepustili su god. 1790 Hrvatsku posve na milost i nemilost Ugarskoj, t. j. Madžarima. Do te godine bila je Hrvatska posve svoja, ako i jest tu slobodu teško i krvavo čuvala. Imala je svoj sabor, bez koga nije smio ni tko iz Hrvatske pozvati niti jednoga vojnika u vojsku, nije smio nitko niti novčića poreza pobirati. Sve su sad to prepustili Ugarskoj na našu veliku nesreću. To je bila druga hrvatsko-ugarska nagodba i to ovaj put s ugarskim velikašima a ne s ugarskim kraljem.

Poslije tolikih nevolja i ratova od one prostrane i slavne njekada Hrvatske ostale su pod banom samo tri županije zagrebačka, varaždinska i kuževačka. Bosna je pala pod Tursku, Dalmacija i Istra postala talijanska, a kasnije francuska pa bečka Još su nam oteli primorje, grad Rieku i Medjimurje. Tako je oslabila Hrvatska a nije bilo mnogo bolje ni s Ugarskom, jer su se Niemci osilili i zagospodovali u Budimu i u Zagrebu.

Godina 1848.

Medjutim dodje francuska buna (revolucija); za njom car Napoleon, koji je pritisnuo Niemce sa svih strana. Odlanulo tad svima, koji su bili pod go-

spodstvom njemačkim, osobito kad se Napoleon bio složio s ruskim carem god. 1807. Sad su se počeli dizati Madžari proti Niemcu. Godine 1848 bilo je bune po cielom svietu, pa se te godine digoše i Madžari, te su se htjeli od Beča odtrgnuti. I bilo im to pošlo za rukom, ali su na to od prevelike lakomosti posegli za Hrvatskom. I već su mislili, da su nas sa uviek pokosili, te je madžarski vodja Košut povikao, da Hrvatske više nema i da je nigdje na karti ne može naći. Na to se podigne hrvatski ban Jelačić, a s njim cieli hrvatski narod, predje s vojskom preko Drave i potuće Madžare kod Vilagoša. Tako je hrvatska sablja pokazala Madžarima, na kojoj je strani Hrvatska.

Absolutizam.

Sad je nastalo za Hrvatsku novo doba. Vlada i sabor dodjoše opet u Zagreb, a na čelo vladi ban Jelačić. On uvede opet hrvatski jezik u službu, ukine tlaku i kmetstvo i crkvenu desetinu. S Madžarima prekine sad Hrtvatska svaku svezu, jer su pogazili onu nesretnu nagodbu od g. 1790. Ali tako je bilo samo tri godine. Radi velikih nemira 48 god. i buntovnoj Ugarskoj i vjernoj Hrvatskoj samostalnu vladu i sabor, to jest ukine ustav i začne vladati bez sabora. To se zove samovlada ili absolutizam. Niemci gospodarili i Ugarskoj i Hrvatskoj po miloj volji, jer je car gotovo samo njih postavio za ministre i druge činovnike. Poče se uvadjati po cieloj carevini njemački jezik i zakon. To je Hrvate i Madžare silno ogorčilo. Na sreću nije to dugo trajalo. Talijani i Francuzi potukli su god. 1859. vojsku bečkog cara u Lombardiji a sve je u carevini bilo nezadovoljno pa se bijaše bojati svačesa.

Zato car g. 1861. povrati svim svojim zemljama ustav (vladu i sabor).

Hrvati na zakrižju.

Hrvati nisu sad znali kud će i kome će. Doma su bili slabi a svuda su vidjeli neprijatelja. Onda se još podielili u tri stranke: jedna je bila za Beč, druga za Peštu, jer su obje mislile, da je Hrvatska preslaba, da se sama upravlja; treća je pa bila za samostalnu Hrvatsku brez ičijega saveza i pomoći.

Bečki Niemci nisu sami mogli zavladati i Madžarima i Slavenima nego su morali s Madžarima podieliti vladu, pa jedan dio nas Hrvata, s kojima nisu mogli izaći na kraj, prepuste Madžarima, da oni s nama rade što hoće. To su Madžari rado prihvatili. Uza svu njemačku pomoć morali su se Madžari izbiti iz glave, da će Hrvatsku pokoriti, pa su se stali nagadjati. Već su tim pokazali sami, da smo im jednaki, da Hrvatska nije komad Madžarske, jer se ciela država nikad ne pogadja s jednom svojom pokrajinom. Tako je nastala treća nagodba izmedju Hrvatske i Ugarske god. 1868. Pamtite dobro: Godine 1868. prije 35 godina pogodili su se posavki Hrvati s Madžarima: sklopili su nagodbu.

Kad znamo, da su i tu nagodbu sklopili madžaroni, i to mnogo gori, bedastiji nego su bili prijašni, onda si možete misliti, kakova je ta treća nagodba; ali bi se dalo još kako tako živjeti, da se Madžari drže i te nagodbe.

Treća hrvatska nagodba od god. 1868.

Sad pripazite, o čem su se Hrvati nagodili taj treći put, jer je to naš glavni zakon, po kojem bi se imalo vladati. No ne ćemo sve reći, jer ima toga puno, nego samo glavni stvari, a to su ove:

Prvo: Kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, u kratko rečeno: Hrvatska, mora imati jednoga

istoga kralja i jednu istu kraljevsku krunu kao i kraljevina Ugarska.

Drugo: Ali zato nije kraljevina Hrvatska sa kraljevinom Ugarskom — to nije jedna zemlja, nego to je svaka za sebe svoja, posebna zemlja, premda imadu jednoga kralja i jednu krunu. K toj posebnoj hrvatskoj zemlji spada i Dalmacija, pa se zato sve pod banom zove: kraljevstvo hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko. (No uza sve to nema za sada ban ništa posla s Dalmacijom, još Dalmacija spada pod bečku vladu. Zašto je tako, to je druga stvar.)

Treće: Kad je svaka od ove dvije kraljevine t. j. — Hrvatska i Ugarska — svoja zemlja ili posebna država, ima svaka i svoju zastavu, svoj grb, državni pečat, svoj sabor, svoje zakone, svoju vladu, svoje činovnike, a dakako i svoj službeni jezik.

Kako vidite, ove tri pogodbe pokazuju, da su Hrvati pod banom posve svoji, samo što imadu s Ugarskom jednoga kralja i jednu krunu. Ali sad dolazi ono, što nije po nas dobro.

Četvrto: Ako u banskoj Hrvatskoj i ne vriedi nijedan zakon, za koji ne bi znao i znati morao hrvatski sabor u Zagrebu, — ali (pripazite, sad što veli dalje zakon) ali se svi zakoni za Hrvatsku ne stvaraju u Zagrebu, nego se njekoji stvaraju i davaju u Pešti. U Pešti ima zajednički ugarsko-hrvatski sabor, a koji šalje iz zagrebačkog sabora 40 (četrdeset) Hrvata. Osim ovih 40 Hrvata ima u tom saboru i 400 (četiristo) Ugra, koji se svi drže za Madžare. Što hoće ovi Ugri tako i jest; kakav oni zakon hoće, tako ga i stvore, jer 40 hrvatskih glasova proti 400 ugarskih nije ništa, pa zato niti ne mogu ništa, osobito kad promislimo, da su do sad ta četrdesetorica bili madžaroni. U tom zajedničkom saboru stvaraju se ovi

zakoni: Koliko se ima plaćati za kraljevski dvor; koliko se ima držati vojske pod oružjem; koliko će se od čega plaćati poreza i drugih daća, gdje će se graditi željeznice i velike državne ceste i još mnogo toga . . . A zagrebački sabor daje zakone za sve škole, za sudovanje, za svu upravu u općinama, kotarima i županijama.

Sad dolazi još jedna velika stvar

Peto: Ako Hrvati pod banom imadu svoju vladu — nitko ne može postati ban, ako ga kralju ne predloži ugarski prvi ministar (ministar-predsjednik).

Šesto: Svi novci od poreza idu iz banske Hrvatske u zajedničku ili skupnu kasu u Peštu. Iz ove skupne kase povraća ona tobože zajednička vlada u Pešti hrvatskoj vladi u Zagrebu od svake hrvatske krune 44 filira. A 56 filira od svake krune ostane u zajedničkoj kasi s tim se plaća hrvatski dio za kraljevski dvor, za vojsku, za poštanske ministre, zajednički sabor itd.

Ova pogodba o državnom dohodku i trošku mora se svake desete godine obnoviti, a može se i sasvim promieniti i ukinuti, no o tom će biti još govora malo dalje.

Sedmo: Ova se nagodba može onako i samo onako promieniti kako je nastala t. j. ovako: hrvatski sabor izabere dvanajstoricu svojih delegata ili poslanika, a ugarski sabor isto toliko; pa ako se oni slože i oba sabora na to pristanu, a kralj sve potvrdi, onda ta pogodba postane zakon.

Hrvatske financije.

Po toj nagodbi kako smo rekli mi smo svoji, jer imamo svoj jezik, svoje zakone itd., ali nam je nešto odbjeglo bez čega nije ipak čovjek svoj. To su naši novci, naše financije. Po ovoj nagodbi gospodare s našim novcem Madžari, a gospodare tako,

da se Bog smiluj. A to je naravski, jer s našim novcem gospodare ljudi, koji niti ne znadu kako je kod nas, niti ne će znati, a onda madžarski računi o našim novcima tako su zamršeni i još k tomu samo madžarski napisani, da im se ne može doći na kraj, kako ćemo odmah vidjeti. Napokon u tom saboru, gdje se radi o našim novcima ima, kako smo spomenuli 400 Madžara a naših madžarona 40 i to takvih, koji šute, kao da su gluhoniemi ili govore samo za Madžare i Madžarsku protiv rodjenoj svojoj domovini i svom narodu. Naročito tako proti Hrvatskoj govore madžaroni Kovačević i Tomašić, za koje na svoju štetu a na njihovu sramotu moramo reći, da su prave pravcate izdajice. Kovačević je negda bio zagrebački veliki župan, pa je počinio mnoga nasilja i bezakonja, a Tomašić je već dugo profesor na najvećoj školi ili sveučilištu, gdje bi naj volio, da sva naša mlada gospoda postanu takovi madžaroni kakav je i on.

Pa da, ti Madžari, koji imadu te naše novce u rukama, sami angjeli — teško je vjerovati — da bi računi njihovi dobro po nas ispali.

Zato su to velike stvari, o kojima bar nešto mora znati i svaki zadnji hrvatski seljak Zato ćemo se o tome sad malo više porazgovarati, jer u tom je jedan glavni korjen našem zlu.

U paragrafu četvrtom spomenute nagodbe veli se, da mi Hrvati pod banom imademo dvije vlade: hrvatsku u Zagrebu i tobože zajedničku, a za pravo madžarsku u Pešti. Zajednička je naime samo toliko, koliko se tamo i naši poslovi riešavaju i jer je od deset peštanskih ministara i jedan Hrvat, dakako madjaron; ali ni taj nema pod sobom nikakovih činovnika, pa je sav njegov posao u tom, da spise hrvatske vlade šalje u Beč, da sluša, što madžarski ministri govore i da gleda što rade. Za taj svoj posao odgovara on samo peštanskomu saboru, te

hrvatski sabor ne može njega ni pozvati na račun, da baš u Pešti cieli dan spava ili da proti hrvatskoj govori, kako je to već učinio veliki madžaron Josipović, kad je bio taj ministar.

Mi imamo dakle dvije vlade. Sad se razumije, da imamo i dvoje troškove. To je jasno. Razumije se i to lahko, da će svoju domaću vladu plaćati sami Hrvati, a zajedničku i Hrvatska i Ugarska zajedno. No sad nastaje jedno pitanje, koje nije jasno. Pita se naime: koliko se to troši na domaću vladu, a koliko na zajedničku; koliko će za zajedničku vladu plaćati Ugarska a koliko Hrvatska. Za to se vidite i pogadjaju hrvatski i ugarski sabor svake desete godine na novo i to pogadjanje za te novce, za te troškove zove se:

Financialna nagodba.

Za te se novce pako pogadja 12 zastupnika s Ugarske a 12 s naše strane i ti zastupnici se zovu: kraljevinski odbor. Sada su u tom kraljevinskom hrvatskom odboru samo dva narodnjaka a svi su drugi madžaroni jedan gori od drugoga. Najgori je neki Egersdorfer, koji je takodjer profesor na sveučilištu i koji je već tako pokvaren, da se nije sramio reći u hrvatskom saboru, da nas Hrvata mora nestati medju Madžarima i da će se on do smrti zato boriti, da se Hrvatska izgubi u Ugarskoj. I gle baš njemu su madžaroni povjerili najvažniji posao, da naime on uvijek sastavlja izvješće o tom, kako bi se imala popraviti današnja financialna nagodba. Makar je Egersdorfer tako pokvaren madžaron ipak je zadnje izvješće dosta dobro po nas Hrvate napisao, ali samo zato, jer vidi, da su već u Zagrebu sve kase prazne, pa se boji, da ni on ni drugi madžaroni ne dobe svoje mastne plaće.

Od godine 1868, kad je prvi puta sklopljena nagodba već se je tri puta obnovila ta financialna nagodba i svaki put na gore, a osobito treći put godine 1899. Sada se obnavlja četvrti put i to već petu godinu. Sada je već tako velika krivica u toj nagodbi, da je ne mogu preskočiti ni sami madžaroni, nego i oni traže, da budu pravedniji računi.

Kad sami madžaroni ne mogu više trpjeti, da se ovako radi, kako da to trpimo mi narodnjaci!?

Tako su prvi put godine 1868. izračunali, da mora peštanskoj vladi platiti Hrvatska 7,829.400 kruna (sedam milijuna osamsto dvadeset i devet tisuća i četiristo kruna.) Kad su to izračunali, pogledali su na svu sreću, koliko Hrvatska ubere svega poreza i našli su. da ubere 8,665.800 kruna (8 milijuna, 665 tisuća 800 kruna).

Ako od toga odbijemo ono, što treba za zajedničku vladu, ostaje samo 836.400 K. (836 tisuća 400 kruna), a to nije ni petina svega našega dohodka. I tako bi Hrvatska morala preko četiri petine svoga dohodka dati zajedničkoj vladi u Pešti, a samo kukavnu petinu zadržati za svoju domaću vladu.

Da to nije pravo, vidili su vrlo dobro Madžari, ali jer je to po njih bilo koristno, izmudrili su fino način, kako da zasliepe Hrvate, da ne progledaju i ne vide pogrešku u računima.

Pa u čem stoji ta mudrolija? Evo u tom. Prikrpali su brzo k toj nagodbi još jedan paragraf, kojim tobože pokazuju Madžari svoje veliko i dobro srce napram Hrvatima. Evo vam gotovo od rieči do rieči tog paragrafa, koji je po redu 13. a glasi ovako: budući da bi svi dohodci banske Hrvatske mogli pokriti troškove za zajedničku vladu samo onda, kad bi Hrvatska premalo ostavila sebi za troškove domaće vlade, — to Ugarska s obzirom na

obnovljeno bratimstvo s Hrvatskom pristaje na to, da Hrvatska najprije podmiri troškove za domaću vladu, a što ostane, da dade za zajedničku.

Koliko pak mogu Hrvati uzeti za domaće troškove? To ste čuli već gore u točki 6. t. j. da od svake stotine može uzeti hrvatska vlada 44 krune za sebe, a 56 kruna ide za zajedničku vladu u Peštu. Znam, i vam će se kojemu činiti, da po takovom računu i po onom 13. paragrafu mi Hrvati u stinu više dobivamo nego bi nas išlo. No vidit ćete naskoro, da to nije tako.

Pitajmo se najprije što to znači, da Hrvatska, ne može platiti koliko se je nagodila? Znači to, da ili da ne može platiti koliko se nagodilo, jer nije tolika porezna jakost Hrvatske, ili da nisu čisti računi.

Ovo su isto potvrdili i naši zastupnici u kraljevinskom odboru — (ne zaboravite, da su to madžaroni, pa ipak i oni sami moraju potvrditi to krivo madžarsko računanje). Oni vele od rieči do rieči ovo: „Ili je previsoko udarena kvota ili se grieši načinom obračunavanja“ To znači, da računi nisu čisti. A jer te račune vode samo Madžari moramo reći, da nam pravedno ne računaju, ili još bolje: Madžari nas već godine i godine varaju, a naši madžaroni vele, da ne može drugačije biti.

U te račune zagledat ćemo sada malo, da znadete, kako s našom sirotinjom rade Madžari i madžaroni.

Velike nepravde.

To su dokazali narodnjaci u odboru dr. Frank i dr. Vrbanić, a i Madžaroni su rekli, da Hrvatska plaća svake godine previše jedan i pol milijuna forinti. Koliko u istinu plaćamo na godinu previše, to ćemo po tanko malo dalje pokazati. Po madžarskom računu plaćamo mjesto filira novčić, pa s toga nije

čudo, da su nam Madžari nabrojili oko 6 milijuna kruna, što oni tobože za nas svake godine plaćaju i što bi imao biti, kako oni hoće, naš dug Ugarskoj. No ne samo da duga ne smije biti po onom paragrafu 13., a niti ga nije, kad se pravedno računa; nego bi dapače morali mi dobiti još svake godine 5—6 milijuna natrag. Ovako vam, vidite, pravi račun izgleda. Po tome mi Hrvati ne samo što štetujemo svake godine tolike milijune, nego moramo trpjeti pred svietom sramotu, da nas tobože Madžari uzdržavaju.

Znate dalje, da se svi naši zajednički poslovi u Pešti vode, pa tako Madžari sami u Pešti odredjuju, zašto ćemo i koliko ćemo u tu tobožnju zajedničku kasu plaćati. Kako naš porez ide u Peštu, to Madžari odmah odračunaju za te zajedničke poslove, a ostatak (taj je, koliko se njima svidja) pošalju našoj vladi.

Zajednički plaćamo n. pr. vladu i sabor u Pešti. Zajednički sabor stoji na godinu, milijuna kruna. Nama su Madžari odsadili, da plaćamo za taj zajednički sabor svake godine 300 hiljada kruna. To bi bilo previše, kad bi taj zajednički sabor ciele godine o nama razpravljao. A to nije tako. Naše se stvari ne rješavaju u tom zajedničkom saboru niti pol godine. Za 150 hiljada kruna možemo mirne duše reći, da bi bilo mnogo bolje, da ih odpišemo onima, koje je tuča potukla ili voda poplavila.

Isto tako plaćamo za ministra predsjednika, — koji je tobože zajednički ministar predsednik, a za pravo je samo madžarski — plaćamo najmane opet polovicu previše a to je 54.000 kruna.

S ministarstvima poljodjelstva, obrta i trgovine još je i gore. Za ministarstvo poljodjelstva rekao je sam kraljevinski odbor (madžaroni), „da se nije još nikada dogodilo, da bi ono vodilo brigu za poljodjelstvo u Hrvatskoj“. To i sami najbolje osjećate, pa ipak vidite za ovu nikakvu

brigu moramo plaćati na godinu oko 900.000 kruna. Te iste rieči kraljevinskog odbora možemo protegnuti i za ministarstvo trgovine a ipak plaćamo na godinu 3.700.000 kruna (tri milijuna sedamsto hiljada) a bilo bi dosta i desetina, dakle 3700 kruna. Ni s obrtom nije bolje.

Za samo pobiranje poreza plaćamo Madžarima oko 8 milijuna kruna, a vi sami znate najbolje, da porez kod nas ubere občina na svoj trošak. Dakle to ubiranje moramo dva puta plaćati.

Ovo što smo do sad naveli, to su samo veći računi, a ima još drugih malih, kojih je čitavo čislo i ne bi tako brzo s njima bili gotovi.

Jer ne samo da plaćamo toliko toga više nego bi bilo pravo za tobože u „zajedničke stvari", već plaćamo i takove troškove, koji su čisto ugarski, pa bi ih morali Madžari sami plaćati. Takav trošak čujte samo jedan, koji će biti dosta, da vidite kako braća Madžari svoje griehe trpaju na naša ledja, koja su se od tih grieha već gotovo i zgrbavila. To je:

Državni dug.

Ugarska je naime posudila 4 i pol milijarda kruna. Samo za godine 1890. do 1899. napravila je dug od 650,000.000 (650 milijuna kruna). Pitate a kamo s tim novcem? S tim se novcem grade nove željeznice, ceste i mostovi, suše se močvare, uredjuju se rieke ili da ladje po njima plove ili da se ne izlievaju u polja, livade, kad nabujaju itd. Sve se to zove jednom rječju investicija. Vi znate, da sve to puno stoji, a morate znati i to, da država nema uviek novaca — zato posudi i onda malo po malo izplaćuje. Tako je, vidite, učinila i Ugarska. Ali sad čujte, šta imamo mi s tim državnim dugom posla.

Ugarska je sav taj novac potrošila na sebe, a na Hrvatsku je odpalo u 10 godina od tih 650 milijuna kruna, tek jedan milijun i pol, dakako jedva šeststoti dio. Čim su Madžari dali nešto od toga novca Hrvatskoj, već je to postala stvar zajednička i sad moramo i mi Hrvati zajednički taj dug odplaćivati, kao da smo baš toliko dobili kao i Madžari. A što mislite, koliko moramo plaćati svake godine za odplatu tog duga? Čujte — moramo plaćati ništa manje nego oko 19 milijuna kruna. Šta mislite, koliki je to novac? Šta velite na to, da naša Hrvatska mora za Madžare tolike milijune davati?

* * *

Kad bi sve to zbrojili, što smo do sad naveli, (a naveli smo, kako smo rekli, samo krupne stvari), to bi iznosilo, da mi sve skupa plačamo nepravedno najmanje 30,000 000 (30 milijuna) kruna. A to je za nas strašan novac, koga si pravo niti ne možete predstaviti, jer mnogi od vas nije možda ni hiljadu kruna imao svojih, a milijun kruna sigurno nije ni vidio. Ali da si možete bar nekako predstaviti kolik je to novac, reći ću vam ovako: **30 milijuna kruna, to je toliko novaca** (kad bi bilo sve u srebru), da bi trebalo 200 pari volova upreći i na svakim kolima bi bilo 15 centi, da se taj novac sav makne.

Sav taj novac pada u nezasitnu madžarsku kasu. Kad bi to izračunali, koliko odpada na svakoga gospodara, izašlo bi, da svaki gospodar u Hrvatskoj plaća poprečno do 100 kruna na godinu više negobi morao.

Je li vam sad čudno, da mi propadamo, je li vam čudno zašto se ne da više živjeti?

Recite mi, ne će li doskora i košulje s nas svlačiti, ako se bude i dalje tako računalo? Ali još nije to sve, još ima tih strahota u računanju kod prihoda.

Prihod.

Najprije da se sporazumijemo, što je to prihod države. Prihod države je sve ono, što si koja država pribavi, privriedi na zakoniti način, što može onda za sebe potrošiti. Takav vam je prihod najprije porez i to izravni i neizravni. Izravni znate da je onaj, što plaćate općini na poreznu knjižicu, a neizravni plaćate osobito onda, kad što popijete ili pojedete i uviek kad god što kupite kod trgovca. Ovo ću vam ovako pretumačiti. Još vas se mnogi sjećaju, kako ste sadili duhan, ali je svaki, koji je sadio, morao od toga porez plaćati. Isto tako bi morali plaćati porez od cukora, petroleja, špirita, vina, rakije itd., no to bi bio prevelik posao, zato država ne traži porez od onih, koji kupuju, troše nego od onih, koji te stvari (cukor, petrolej,) prave. Ovi pak za toliko skuplje prodavaju stvari, koliko su državi platili poreza. To je za državu kraći i jeftiniji način. Tako mi „neizravno“ plaćamo porez, premda toga ni ne znamo.

Bilo bi sasvim naravski i razumno, da porez od onih stvari, što ih mi Hrvati trošimo, ide u našu blagajnu, ali sav taj porez ide u Peštu, kao da je čisto madžarski, jer kažu — to je državni prihod, a Hrvatska po madžarskom računu nije tobože država, nego samo komad madžarske.

Državni su prihod dalje šume, rudnici, gdje se kopa ugljen, željezo, srebro, zlato itd. Što sve silne novce nosi. Još su veliki prihodi državna poduzeća, a to je sve ono, što država poduzme na svoju ruku i što joj nosi veliku korist.

Naše su šume posve u madžarskim rukama, dapače su protuzakonito upisane u madžarsku gruntovnicu.

Te su naše šume već gotovo izsjekli i silan novac iz njih izvukli a sve na svoju korist a na našu štetu. Sigurno znamo, da sav novac, koji ide na biljege, na kupoprodajne ugovore i druge poslove kod prodaje ovih šuma, da sav ide u madžarsku kasu u Peštu kao madžarski dohodak.

Druga velika nepravda dogadja se s našim željeznicama. Najprije znajte, da su sve željeznice u Hrvatskoj sagradjene hrvatskim novcem i to s 48 milijuna K iz krajiške zaklade. (Ta je naklada nastala od prodanih šuma u Krajini.) Onda znajte, da sve željeznice u Hrvatskoj i Ugarskoj nose čistog dohodka 88 milijuna K te bi nas išlo bar 7 milijuna na godinu. No ne samo što ne dobivamo od svega tog dohodka ni jednoga filira, nego niti ne dobivamo od onih naših novaca t. j. od 48 milijuna K nikakovih kamata, a na koncu sve ove s našim novcem sagradjene željeznice u Hrvatskoj upisane su u madžarsku gruntovnicu kao madžarski imetak.

Uzkraćuje nam se nadalje gotovo sav prihod od pošte, brzojava i telefona, što iznaša najmanje koji milijun i pol krun na godinu. Od marvinskih putnica, za koje se u Hrvatskoj plaća oko 2 milijuna kruna na godinu, ne dobivamo ništa, a isto tako ide u Ugarsku i sav porez onih činovnika, koji služe kod raznih društva u Hrvatskoj, jer svi ovi plaćaju svoj porez ravno u Peštu.

Potrošarina.

No najveći hrvatski prihod i koji ide u Peštu jest potrošarina. Da budete točno znali, kako se radi s tom potrošarinom, to ću vam još malo

bolje razložiti. Onaj porez, što ga za potrošak svih stvari, kao što su špira, pivo, slador itd. plaćaju Hrvati, morao bi po pravu ostati Hrvatskoj. Pa je li to tako bio? Vidit ćete, da ne. Da to razumiete, raztumačit ćemo najprije, kako se to plaća.

Uzmimo, da je toj čovjek, koji te stvari pravi, u Beču, a svoju robu proda u Peštu. Čim to proda, mora državi platiti porez i on to plati u Beču. Ali jer se te stvari potroše u Peštu, dakle u ugarskoj zemlji — mora se taj porez, ta potrošarina vratiti peštanskoj vladi In istinu bečka vlada vraća taj porez peštanskoj. Ali sad ćujte, kako to biva s nama. Vi znate, da se i u Hrvatskoj pije pivo, troši slador, petrolej itd. iz Beča, ali bečka vlada ne vraća potrošarinu i Hrvatskoj nego samo Ugarskoj. A zašto? Zato, jer to tobože spada zajedničkoj vladi i jer je zajednički ugarski sabor tako odredio. I još više u Hrvatskoj se pije pivo, vino, rakija itd a na žalost i špira, troši petrolej, slador iz Pešte i za to se u Ugarskoj plaća potrošarina — ali madžarska vlada ne vraća one potrošarine Hrvatskoj. A nemojte misliti, da su to mali novci. Na taj način štetuje Hrvatska pod banom svake godine oko 11 milijuna kruna.

Radi toga se najviše pravda sada i naš kraljevinski odbor, jer to je tolika nepravda da je ni isti madžaroni ne mogu mirne duše prepustiti Madžarima, osobito jer se boje, da bi i oni na taj način ostali bez svoje plaće. Ali što koristi, kad Madžari ne popuštaju

Ali još je tu nešto, što možda niti niste opazili a ipak je velika stvar. Vi ste vidili, da Ugarska dobro razlikuje bečku i svoju peštansku vladu, i da jedna drugoj mora vraćati potrošarinu. No toga ugarska vlada ne čini, kad ima posla s našom hrvatskom vladom, nego ona postupa, kao da je Hrvatska dio Ugarske, s kojom ona gospodari. Tako Madžari već

sdavna rade, no do sada nisu toga priznali, sad nam kraljevinski odbor ugarski poručuje, da mi nismo posebno potrošarinsko područje, a to da nismo zato, jer „ovakov uredjaj može biti samo izmedju samostalnih država".

Paragraf pak 59. nagodbe veli: „da su kraljevine Hrvatska i Slavonija politički narod, imajući posebni svoj teritorij." A sami su Madžari priznali u paragrafu 29. svog zakona, da Hrvatska, Slavonija i Dalmacija imadu posebni teritorij (zemlju) i u političkom pogledu sačinjavaju posebni narod. Ako i ne razumijete sve one rieči, dosta je, da znate, da te rieči znače, da smo svoj narod, da smo, samostalni.

Gore ste pak čitali, kako se danas s nama radi sve proti pravu i zakonu.

* * *

Prije smo nabrojili najmanje 30 milijuna kruna. što nam svake godine otimlju Madžari, a sada bi mogli opet toliko nabrojiti, to bi trebalo opet 200 parova volova, da sve to blago, naše žuljeve odvezu u madžarsku kasu. No recimo, da smo što previše rekli, pram nismo. ali pred samim prestoljem božjim mogli bi tužiti Madžare, da nam otemuju svake godine okruglo 50 milijuna kruna.

A sve su to sirotinjski novci, žuljevi naši — sve se to ljuto osjeća na vsakom koraku. Zato naš seljak nema ništa, za to mora doma skapavati, bježati u sviet, zato moraju u nekim krajevima od glada i nevolje već djeca su utrobi majčinoj umirati.

Što nam je činiti?

Pitate sada, kako bi se dalo pomoći toj narodnoj nesreći i nevolji?

Vama se sigurno, čitajuć ovu knjižicu, već i koža naježila i krv uzavriela, pa sami ne znate što bi uradili s tim Hrvatima, koji ovako predavaju Madžarima vaše novce. No pustimo krivce, a tih je sva sila, i ne gubimo vremena smišljajući, kako bi s njima, jer tih novaca i onako ne ćemo nikada dobiti natrag, kao što ako vam po nesreći stanje izgori ma i ubili palikuću, svejedno kuće više nema nego volja, da se zamislimo, kako osigurati kuću, da više ne izgori, ili ako već, izgori, da šteta nadoknadi, ili jasnije da vam rečem, kako da se upremo, da nam naši milijuni ne idu u madžarsku blagajnu.

Razložit ćemo to ovako: Središnja ili zajednička vlada, kako smo već rekli, ima pravo obavljati neke poslove i u Hrvatskoj, izdavat za te poslove naredbe i propise.

Ali naš zakon veli, da ova zajednička vlada u Pešti ne može u Hrvatskoj raditi po miloj volji, nego sporazumno s domaćom vladom u Zagrebu. A što je to sporazumno postupati? To znači ovo: Ako središnja vlada u Pešti hoće što odrediti za Hrvatsku, ima prije pitati hrvatskoga bana u Zagrebu, koga naš sabor u Zagrebu može uviek pozvati na odgovornost.

„E ako je tako, kad tako kaže zakon — što se onda imamo tužiti na Madžare i na madžarsku vladu? Po zakonu ne mogu ništa Madžari u Hrvatskoj t. j. središnja ili zajednička vlada u Pešti ne može ništa, ako na to ne pristane ban, koga naš sabor u Zagrebu može uviek pozvati na odgovornost. „Što so onda krivi Madžari?“ Tako pitate, i ne pitate krivo. I ako bi vam tko odgovorio, da vlada u Zagrebu pušta sve Madžarima na volju, vi biste mu znali odgovoriti ovako: „Ako tako radi vlada u Zagrebu neka ju pozove na odgovornost

naš sabor, jer je vlada po zakonu odgovorna saboru, t. j. zastupnicima, koje je u sabor poslao narod.

Sad valjda znate, tko je svemu kriv a možda pogadjate i znate ... Al još nešto. Nekoji ljudi govore, da hrvatska vlada i hrvatski sabor ne mogu kod željeznice i pošte ništa, jer su to „zajednički“ poslovi. Sad vidite, da može. Vidite, da nam ne treba Madžara mrziti. Nego što treba?

Čujte i zapamtite dobro!

Treba takovih narodnih zastupnika, koji znadu, što je nama krivo, pa koji bi htjeli raditi, da se krivica popravi. A vi, koji imate pravo glasa, pitajte za takove i takove birajte; a vi, koji nemate pravo glasa, pripazite na one, koji i u vaše ime glasuju. Onda nam ne će milijuni propadati, ne će se marati narod seliti od nevolje u tudjinu. Ne bude li takovih ljudi u saboru, koji bi radili za narod još vi sada, što mislite tko će biti kriv? Na to si sami odgovorite.

Vidite sada krivca, znate sada i što valja raditi, evo jedno i drugi je u vama, medju vama samima. Mislite, da nije velika odgovornost izbornika i birača pred Bog i ljudima, kad mogu toliko zlo navući na sebe, svoju djecu i čitavu domovinu? Znajte, da se bude i zato jednom polagao strašan račun pred Bogom. Čini se kao da naš sviet nije do sada puno do toga držao, jer inače ne bi bilo u saboru 75 madžarona a samo 13 narodnjaka.

Za one, koji ne znaju, što je izbor i izborna borba, evo nešto o tome, pa si dobro zapamtite, što veli zakon.

Sabor.

Najprije da rečemo nešto o saboru. Ima naroda, koji nemaju nikakva sabora, ni sastajanja, ni vječanja, nego im njihov vladar sam daje zakone, s

kojima se onda vlada. To se zove samovlada ili absolutizam. Tako je u Rusiji. A kad koji vladar po miloj svojoj volji vlada, kad pravih zakona ni nema, ili ako ih ima, vladar ih se ne drži, onda se to zove silovita vlada ili despotizam. Takva je silovita vlada u Turskoj, Persiji itd. Rusi zovu svoga cara samodržcem, a neprijatelji Ruske kažu, da je to isto, kao da je ruski car nasilnik ili despota. Da nije istina, vidi se već iz toga, što su u Rusiji sudci sasvim slobodni, pa mogu i moraju suditi po duši i po zakonu, što u mnogim drugim državama ne mogu i ne smiju načiniti, ako ne će izgubiti službu.

Tamo gdje narod bira zastupnike, koji se onda sastaju u vijeće, u sabor i onda stvaraju zakone i nadziru vladu, veli se da je ustavna vlada a bolje bi bilo reći narodna vlada.

Sabor je dakle skupština (vieće) narodnih zastupnika, koji se sastaju, da viećaju o tom, koje zakone rreba dokinuti, koje promieniti a koje stvoriti. Što većina odluči makar samo s jednim glasom a kralj potvrdi postaje zakonom, i toga se moraju svi držati. A jer se u saboru stvaraju zakoni, po kojima vam se vlada i jer te zakone stvaraju zastupnici koje bira narod, zato morate znati sto su to:

Izbori.

Tko ima pravo širiti narodne zastupnike? — Zakon veli, da ima pravo birati svaki samostalan i neporočan čovjek, koji plaća odredjenu, propisanu svotu **izravnog poreza** (bez nameta).

Samostalan je onaj, koji je ili gospodar zadruge ili imade inače sam svog imetka (grunta) ili sam vodi kakav svoj posao, obrt, trgovinu itd.

Neporočan je onaj, koji nije počinio nikakav sramotan čin, za koji bi bio kažnjen kao n. pr. kradju, prievaru, ubojstvo itd.

No ne biraju svi jednako, nego prema tomu, koliko tko plaća poreza. Ako tko plaća najmanje 30 for. (60 kruna), a u nekojim kotarima 15 for. (30 kruna), onda on bira neposredno t. j. daje sam glavom glas za onoga, koji želi biti zastupnik. Takav se zove izbornik. Koji pak plaća najmanje 5 for. (10 kruna), u nekojim kotarima 3 for. (6 kruna) poreza, onda takovih 50 broju po jednoga izbornika, koji onda za njih glasuje. Ti se zovu birači.

Kotari, u kojima treba samo 30 kruna plaćati poreza, da postane izbornik, a 6 kruna da postane birač, jesu ovi: Gospić, Gračac, Srb, Udbina, Perušić, Otočac, Brlog, Korenica, Senj, Ogulin, Plaško, Slunj, Vojnić, Selca, Bakar, Dolnice, Vrbovsko.

Sada znate, tko ima pravo glasa, ali to nije još dosta, jer makar tko imao još veće pravo, ne može glasovati, ako nije upisan u:

Izborne listine.

Izborna listina je poseban imenik, u koji se upisuju napose izbornici i napose birači. Te imenike sastavlja občinsko poglavarstvo, za svaku občinu, pod nadzorom kojeg činovnika od kotarske oblasti, koji onda taj imenik podpiše. Da može svaki pogledati te listine, da li je sve u redu, kaže izborni zakon, da se moraju te listine, kad su gotove u občinskom uredu izložiti, tako da ih može svaki pogledati. Vrieme, kad su ove listine izložene mora se oglasiti po cieloj občini, i točno se mora odrediti dan, od

kada do kada su listine izložene. Ujedno mora biti spomenuto na svakom oglasu, da se listinama može prigovoriti u onih 8 dana, dok su listine izložene.

Taj posao mora biti gotov u mjesecu siečnju (januaru) pa zato dobro pripazite cieli ovaj mjesec na to, da vam to ne izmakne. Nekojima je znajte upravo stalo do toga, da narod ne zna, kad može te narodne listine pregledati, samo da se manje odvažnih i poštenih ljudi mogu upisati za izbornike.

Pita se sada, što onda, ako je tko protuzakonito upisan ili ako je koji izpušten, koji bi morao biti upisan? I zato ima zakon, koji daje pravo prigovarati listinama, a taj se prigovor inače zove:

Reklamacij[illegible].

Zakon kaže: Tko god drži, da je protuzakonito izpušten iz listine (a isto tako vriedi, ako je tko protuzakonito upisan), može u roku od osam dana, od kojeg su listine izložene i to po mogućnosti uz doprinošenje potrebitih dokaza, zahtevati, da se u listinu unese ili ako je tko nezakonito unešen, da se briše.

Zakon dakle daje svakom izborniku, biraču i drugom odraslom čovjeku pravo, zahtijevati, da se listina uredi kako mora po pravu biti.

Ali kako da se to učini? O tom kaže zakon ovo: Prigovori (reklamacije) imadu se podnieti pismeno ili ustmeno občinskom poglavarstvu, koje je dužno onda dokazala, ako ih prigovarač nema, samo pribaviti. Ta dokazala su n. pr. porezna knjižica. O ustmenim prigovorima mora se sastaviti zapisnik. To si zapamtite dobro.

U cieloj se stvari dakle radi ovako: Tkogod ima zdravu pamet, pošteno srce, pazi dobro u mjesecu siečnju svake godine, kad će se oglasiti, da će

biti izložene u općini izborne listine. Kad to sazna, ode u općinu, pročita si listiniu ili si ju da pročitati, pak onda ako je pismen, napiše na jednom arku papira:

Slavnom općinskom poglavarstvu. Molim, da se iz listine briše taj i taj, ili ako ih je više, ti i ti, ili opet da se ovaj ili onaj u listinu upiše.

Ako tko nije pismen, otidje k bilježniku ili k načelniku i zamoli, da se njegov prigovor upiše u zapisnik. I pismen čovjek, ako mu je nezgodno pisati ili nema papira itd., ima pravo tražiti, da se njegov ustmeni prigovor ili reklamacija točno u zapisnik upiše i da mu se pročita prije nego se to podpiše.

Te prigovore rieśava posebni odbor, koji se zove reklamacionalni odbor, a bira ga općinsko zastupstvo u mjesecu prosincu ili siečnju. U njem su dva odbornika i jedan činovnik od kotarske oblasti. Pazite dakle, da općinsko zastupstvo bira u taj odbor takove ljude, koji se nikoga ne boje. Taj odbor ima prigovore riešavati za pet dana. Tko ne bi bio zadovoljan s tim, što ovaj odbor odredi, mora se pritužiti dalje na stol sedmorice preko kot. oblasti.

Sad si još zapamtite ovo, što nije doduše u zakonu, ali mora biti u vašem srcu i glavi. Nekojima treba još samo par kruna, da postane izbornik ili birač. Ovakov neka si onda kupi koji komad zemlje i to odmah unese u gruntovnicu na svoje ime, i prijavi oblasti. Ako to ne može, neka prijavi općini lovnu pušku ili neka uzme u kuću još koje služinče, tako da bude imao dosta velik porez, da dobije pravo glasa. Tako bi morao učiniti svaki pošten Hrvat, jer više puta ovisi o jednom glasu tko će proći, a u nekojem kotarima još nema dosta glasova, da bi mogli pravoga čovjeka izabrati. Zadruge, koje nemaju još svoga gospodara, neka gospodara

prijave općini, da može dobiti zadruga pravo glasa. Tako moramo gledati uviek, da bude što više poštenih izbornika, da može narod na izboru pobiediti, jer samo ovako možemo doći do valjanih zastupnika, a po njima do valjane vlade i zakona.

Još par rieči o biračim[illegible]

Birači se diele na skupine od 50 ljudi. Svaka skupina bira izmedju sebe po jednoga izbornika. Da se taj izbor može obaviti, mora biti prisutno bar 5 birača, ali što ih je više to je bolje, to će sigurnije biti izabran pravi čovjek za izbornika. I na to morate dobro paziti, da vam ne nametnu koga god za izbornika, koji će onda za izbora glasovat za madžarona.

Sad, kad znate, kakova je to stvar izbor i kako je dosta teško postati izbornik, a kako je još teže (znate sami) izabrati pravoga zastupnika, morate jako paziti, da bude sve po pravu i zakonu. Ne dajte se smesti niti ičijom molbom niti grožnjom, a još manje novcem i pićem, jer je to sramota i grehota. Kad ste ovo, što smo gore rekli, dobro obavili i na sve pripazili, morate čekati na:

Izbor narodnog zastupnika.

Taj se izbor obavlja svake pete godine, ako se što osobito ne dogodi, i to po onim listinama, koje su uredjene početkom one godine, u kojoj je izbor. Vlada mora razpisati izbore tako, da se mogu obaviti najmanje 10 dana prije, nego li se sastane sabor. Dan izbora moraju županijske oblasti 10 dana unapried oglasiti u službenim novinama, na kućama občinskih ureda i po svim mjestima izbornog kotara.

Naznačiti se mora dan izbora, ura, kad izbor počinje i kad svršava. Čim je ovako izbor oglašen, moraju se opet listine izložiti, da ih svatko može pregledati. Onaj, koji želi biti zastupnikum, mora ga predložiti bar 5 izbornika. Ovakov se zove kandidat. To je latinska rieč a znači čovjek u bielo obučen. U staro su se vrieme naime ona gospoda u Rimu, koja su želila, da ih narod izabere, obukla u bielo ili čisto odielo, kao naši nekadašnji breli fratri, da i vanjskim načinom pokažu, kako jim je čist obraz i pošteno srce. Hrvatski bi se mjesto kandidat moglo reći predloženik, naročito bi se madžaroni morali sramiti, da im netko kaže kandidat, jer čovjek ne zna, što je kod njih crnije — obraz ili duša.

Još jedanput vam velim, da pripazite dobro na sve to, jer madžaroni ne štede za vrieme izbora platiti ni jesti ni piti, a ne boje se ni grožnje ni silé samo da vas predobiju.

No vi se ne dajte prevariti, jer znate, da se radi o vašoj koži, dajte da jednom sav narod složno izabere svoje ljude.

A kakova zastupnika da birate?

Najprije onakova, koga poznate u dušu, za koga znate, da je pravi Hrvat, da se Boga boji, a pozna nevolju naroda a koji se naroda ne stidi. Ako ovakovega čovjeka nemate medju sobom, pozovite ga iz daljega, ako ste čuli za njega, da je pravi Hrvat, te su vam ga i drugi pošteni Hrvati preporučili. Pazite samo, da ne izaberete vuka u janječjoj koži. Birajte samo onoga, koji će raditi, da se u Hrvatskoj zakon vrši, da se naše pravo i sloboda štiti, koji će raditi, da dobijemo novce u svoje ruke, koji je u kratko za hrvatsku narodnu politiku i hrvatsku narodnu vladu.

* * *

Sve ovo, što je tu napisano, uviek je dobro i koristno znati a u naše vrieme, tako je baš potrebno, da si brez toga znanja ne možemo nikako pomoći.

Svaki se čas može dogoditi, da budu opet izbori za sabor, a može i to biti, da se promieni vlada i red u čitavoj našoj carevini U takvo odlučno i ozbiljno doba svaki Hrvat, dakle i svaki hrvatski seljak mora sasvim dobro znati, što hoćemo mi Hrvati i što najvišje trebamo.

Mi svi Hrvati hoćemo, da se sav hrvatski narod u svim hrvatskim zemljama ujedini pod zakonitim svojim kraljem i da samostalno na svom saboru odlučuje o svakoj svojoj velikoj potrebi. To znači, da mi vsi Hrvati hoćemo stvoriti a čovjeka i obnoviti hrvatsku svoju narodnu državu.

Ali prije nego to postignemo a postići moramo, treba nam svima:

1.) Osobne slobode t. j. sigurnosti pred svakom činovničkom samovoljom, pred nezakonitim zatvorom, globom i progonu.

2.) Trebamo slobodu štampe, da oni, koji znadu, slobodno pišu za sve, koji umiju i hoće čitati. Što bude proti zakonu, neka o tom sudi porota i sud a neka se ukine zapljena novina i globljene novinara i pisaca.

3.) Treba nam gospodarske sigurnosti i napredka. Pak se zato moraju takvi zakoni stvoriti, po kojima se ne će moći natovoriti narodu prevelike daće, po kojima će se krvatski porezni novci u Hrvatskoj trošiti, a inače voditi briga za seljaka, obrtnika i radnika.

4.) A najviše trebamo, da se strogo vrši svaki zakon, pa ako je koji štetan, da se popravi i ako je nerazumljiv, da se dobro protumači.

U kratko bismo sve ovo ovako kazali:

Svako naše pravo, koje je u zakonu, moraju najviše poštivati činovnici i vlada, a za svaku pravicu koja još nije u zakonu, moraju se najviše boriti ona gospoda, koja hoće, da narod vode i da im narod vjeruje, napokom svaku svoju potrebu mora najviše izticati sav seljački sviet, mora svakom zgodom i prilikom na nju upozorivati, jer ako se sam narod za sebe ne makne, ne će se s uspjehom ni nitko drugi za njega.

Paznicu pojedinca može iztjerati i jedan fiškal ali veliku narodnu našu paznicu s Madžarima može i mora na našu korist dovršiti samo sav naš seljački sviet pod vodstvom složne i odvažne narodne gospode.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
00000510874

Naručujte i čitajte što više

prave hrvatske novine i knjige.

Ako ne može jedan sam, složite se vas više, pa držite zajedno ili osnujte pučku **knjižnicu.**

Nemojte žaliti potrošiti i na duševnu hranu koji filir, jer će vam se stostruko naplatiti.

Udružujte se što više.

Osnivajte „**Raiffeisenove zadruge**“ (seljačke zadruge) da dobite jeftin kredit.

Gdje je potrebno i moguće, podignite **konsumnu zadrugu,** da dobijete jeftinu robu i da ne morate od kogagod za skupe novce potrebne stvari kupovati.

Držite se uviek zlatnih rieči:

Svoj k svomu!

Upute će vam dati svaki pošten Hrvat, koj se u svim tim stvarima razumije pa se na nji obratite ili na „**Poljodjelsku banku**“ u Zagrebu, Kaptol br. 3.